

נדרים נד

משה שווערד

1. תוספות מסכת נדרים דף נד עמוד א ד"ה הנודר מן
הנודר מן הירק אסור בדילועין, והוא אומר לא מצאתי אלא דלועין - ואין לוקחם מיד אלמא לא קרי להו אינשי ירק.

2. הר"ן מסכת נדרים דף נד עמוד א
מתני'. הנודר מן הירק מותר בדילועין כו' - [1] דלא הוי ירק אלא פרי [2] ואית דמפרשי דסתם ירק נאכל כמות שהוא חי ודלועין אינן כן.

3. הר"ן מסכת נדרים דף נד עמוד א
גמ'. והא מן ירק נדר - לרבי עקיבא פריך היכי אסר בדילועין דהא מן ירק נדר ודילועין לאו ירק נינהו אלא פרי דבשלמא פול המצרי א"ל דכיון שעושים ממנו דגן כשהוא יבש ומקמי הכי לא עד ההיא שעתא ירק הוי ולא פרי ליה. אלא דלועין קשיא ואף ע"ג דר"ע יהיב טעמא דמימליך עליה שליח לא סגי ליה ההוא טעמא כיון דמן ירק נדר ודלועין לאו ירק נינהו.

4. חדושי הרשב"א על מסכת נדרים דף נד/א
גמ' והא מן ירק נדר. ולר"ע פריך, דהא איהו לא נדר אלא מן הירק וזה אינו ירק אלא פרי. ופול המצרי לח לא קשיא ליה, דאע"ג דהוי פרי כיון דעיקרו עומד להאכיל יבש ולעשותו גורן הוי בכלל ירק, אבל דלועין קשיא ליה. ואיכא למידק והא טעמא דר"ע מפורש בהדיא במתניתין משום דמימליך עליה שליח. ויש לומר דה"ק אע"ג דמימליך עליה שליח היכי אפשר דאסור דהא פרי הוא. ואסיקנא באומר ירק המתבשל בקדרה, וכיון דאמר הכין ועוד דמימליך עליה שליח אסור. ורבנן סברי אדרבה אע"ג דאמר הכין כיון דאצטריך שליחא לאמלוכי עלייהו לאו מיניה היא:

5. תוספות מסכת נדרים דף נד עמוד א ד"ה ודלמא ירק
ודלמא ירק הנאכל בקדירה קאמר - כגון שומין ובצלים שהוא נאכל בקדירה כגון ליתן טעם בתבשיל.

6. חדושי הרשב"א על מסכת נדרים דף נד/א
באומר ירק קדרה עלי, ודלמא ירק הנאכל בקדרה קאמר. פ"י הנאכל בקדרה להטעים את התבשיל כשום ובצלים. תמיהא לי ומאי קושיא, דהא כיון דאיכא למימר הכין ואיכא למימר הכין בהא דלמא קאמרי, דינא הוא דנאסור אותו אף בדלועין ובשאר ירקות, דהא סתם נדרים להחמיר (לעיל יח, ב) וספיקא דאורייתא לחומרא. ומסתברא לי דהא דאמרינן ודלמא ירק הנאכל בקדרה קאמר, לאו למעוטי שאר ירקות תוץ מירק הנאכל בקדרה קאמר, אלא למעוטי דלועין, וטעמא דמלתא משום דלועין מן הסתם אינן בכלל ירק, אלא שאתה בא לרבותו ולאוסרו מתוך יתור לשונו שאמר ירק הנאכל בקדרה, ואמאי כיון דסוף סוף אינו בכלל ירק, אף כשאמר ירק הנאכל בקדרה לא בא אלא לרבות ירק הנאכל להטעים את הקדרה, ולעולם שאר ירקות אסורין משום דבדלמא לא שרינן להו. אלא שלפי פירוש זה יראה דנודר סתם מן הירק אינו אסור בירק הנאכל בקדרה, דאי לא למה ליה לרבוין וצריך לי תלמוד:

7. תוספות מסכת נדרים דף נד עמוד א ד"ה מודה הוא
מודה הוא לענין מלקות - בל יחל שאינו לוקה דמספקא ליה אי דלועין בכלל ירק ומספיקא [לא] אמר למילקיה.

8. הר"ן מסכת נדרים דף נד עמוד א
אמר אביי מודה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה - דכיון דלועין לא משתמע בהדיא אלא מרבוויי דלישניה אף על גב דממליך שליחא עליה לא מתסרי בודאי אלא מספיקא הילכך לא לקי.

9. רא"ש (פירוש לש"ס) מסכת נדרים דף נד עמוד א

מודה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה. דלחומרא אסר ליה כיון שהשליח נמלך עליו מ"מ כיון שאינו לוקחו בלא המלכה לא בריר לן שהוא מינו:

10. שיטה מקובצת על נדרים דף נד/א

והרי"ץ ז"ל כתב וז"ל, מודה רבי עקיבא לענין מלקות שאינו לוקה דאף על גב דקאמר רבי עקיבא שאסור לאכול דלועין דחשיב ליה מינו ואפילו מדאורייתא מכל מקום מלקות דלא יחל דברו. ליכא דיכול לומר לא נתכוונתי לכך אלא לכך ואין כאן התראת ודאי. עד כאן:

11. תוספות על חולין דף קד/א

הא עוף אסור מדאורייתא. ה"נ ה"מ למינקט חיה ונראה דהא דס"ד שהוא דאורייתא משום דסמיך אסיפא דגור העלאה אטו אכילה כדדייק רב יוסף בסמוך אבל אין לומר דדייק מדקתני כל הבשר דמשמע ליה שכל הבשר שוה זה כזה בשר עוף כבשר בהמה דהא הנודר מן הבשר אין כל הבשר שוה דאפילו ר"ע מודה דלא מיתסר בבשר עוף מדאורייתא כדאמר בפרק הנודר מן הירק (נדרים דף נד.) דמודה ר"ע דלא לקי:

12. כסף משנה על הלכות נדרים פרק ט הלכה ו

ודע דאמרי' בגמ' אמר אביי מודה ר"ע לענין מלקות שאינו לוקה ופירש הר"ן דכיון דדילועין לא משתמע בהדיא (אלא מרבויה דלישניה) אף ע"ג דמימליך שליח עליה לא מתסרי בודאי אלא מספיקא הילכך לא לקי עכ"ל. ויש לתמוה על רבינו למה השמיטו:

13. ספר עינים למשפט

שאינו לוקה, הר"מ השמיטו ותמה הכ"מ ע"ז, ועיי לח"מ, וזכר כתב הר"מ לפני זה בה"ה בנדר משמן סתם אם גם שמן שומשמין בכלל שיש שקוראיט גם לסתם שמן שומשמין ומפני שהוא ספק אסור ואינו לוקה, וכן כל ביוצא בזה.
והרי"ץ בשוטמ"ק כתב דע"ג דקאמר ר"ע שאסור לאכול דלועין דחשיב ליה מינו (כונתו נ' באמר המתבשל בו) ואפי' מה"ת, מ"מ מלקות דלא יחל דברו ליכא, דיכול לומר לא נתכוונתי לכך אלא לכך ואין כאן התראת ודאי ע"כ, אך לד' הר"מ קשה לומר כן שהרי ס"ל (בה' סנהדרין פט"ז ה"ב) שהתראת ספק שמה התראה, ואפי' אם נאמר שדוקא כשהלאו מפורש בתורה וכמ"ש בה' שבועות (פ"ד הי"ז) הרי כאן מפורש הלאו בתורה (ועמ"ש בחי' למכות טו:) ולדידיה צ"ל שלא משום הת"ס נגעו ביה, אלא שמצד עצם הדבר הוי ספק אם דלועין

אסורין, דלא ברור לן אם הוא מינו עי' תוס' ורא"ש ועבר"ן, ואילו היה ודאי מינו הרי סתם נדרים להחמיר.

ועי' רשב"א – והובא במאירי ובשטמ"ק – שדוקא בירק ובדלועין אינו לוקה אבל בשאר הנמליכין לוקה וכמו"כ בנודר מן הבשר שאסור בכבד ובטחול כו' ולוקה ע"ש.

ומשמע בר"מ וש"פ שלר"ע האיסור הוא מה"ת וכ"כ השטמ"ק וכ"נ ברמב"ן וש"ך וכ"כ הקרי"ס, ודלא כתוס' (חולין קד.) דס"ל שלר"ע אסור רק מדרבנן וכ"נ בריטב"א והשיטה בשטמ"ק, ויש להתפלא מה שהח"ס תפס בפשיטות שהר"מ ס"ל שלר"ע אינו אוסר דלועין אלא מדרבנן (ולא הזכיר את התוס').

ושהר"מ לא גרס הא דאביי שאינו לוקה, ואולם כל הפוס' מביאים גרסתנו, וכ' עוד הח"ס שבמימלך ס"ל אמנם שלוקה (ועמש"ל מהרשב"א) וע"כ אינו מחלק הר"מ בין ירק המתבשל כו' ע"ש וצ"ע.

14. שערים מצויינים בהלכה

כל מילתא דמימליך שליחא עלה מיניה הוא. כשמ"ב (ח"א סי' מה סק"א) הבאנו בשם שו"ת דרכי שלום, דאם שלחין שליח להביא שכר ולא מצא, ובא להתיעץ ולשאול אם לקחת מי סאודה וכדומה, וא"כ מיניה הוא, ויהא מותר לכוך עליהם בהמ"ז בוימון. מ"מ כבא שאני דדוקא כנדרים, דגם אם נכלל בלשוננו רק על צד המיעוט אמרינו סתם נדרים

להחמיר, אבל הכא מ"מ בכלל מים הוא, והגאון מהר"ם אריק הסכים לדבריו, והעיר לזה מדברי המג"א (סי' תפא) דכל שיש לו שם מים מותר לשתות אחר אכילת האפיקומן, וה"נ בענין בהמ"ז בוימון הרי שם מים עליו.

15. תוספות מסכת נדרים דף נד עמוד א ד"ה בעה"ב מעל

בעה"ב מעל - דגמרינן חטא חטא מתרומה מה התם ע"י שליח אף הכא ע"י שליח אף על גב דבעלמא אין שליח לדבר עבירה.

16. דבר יעקב מסכת נדרים דף נד עמוד א

[ו] ר"ן ד"ה השליח וכו' דאע"ג דקיי"ל אין שליח לדבר עבירה שאני מעילה דילפא חטא חטא מתרומה כדאיתא בפ"ב דקדושין - השיטה לא נודע למי [בקידו' מב ב] מקשה היאך אפשר ללמוד מתרומה, הרי בתרומה ליכא עבירה ובמעילה איכא עבירה. ואין לתרץ דאין להשיב על הגזירה שוה דאם לא נלמד למה איצטריך גז"ש, דאכתי צריך הגז"ש ללימודים אחרים כגון הא דתנאי [בפסחים לג א] הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה ותרוויהו ילפי מגז"ש.

גם התורא"ש בקידו' מקשה כיון דגז"ש צריכי למילי טובא מנא לן ללמוד שליחות שאינו סברא כלל שיהיה שליח לדבר עבירה.

היד דוד בקידו' מתרץ ע"פ רש"י [קידו' ד"ה חטא] שכתב לרוב דברים נלמד מעילה מתרומה, וכוונתו כיון שלפינן לרוב דברים, לא פרכינן אלא ילפינן כל מה שאפשר ללמוד שאין גז"ש למחצה. וכע"ז מתרץ בחי' מהר"י בירב לקידו'.

17. תוספות מסכת נדרים דף נד עמוד א ד"ה מיניה הוא

מיניה הוא - ועשה שליחותו ולמעול בעה"ב וקשה דרבי עקיבא מודה דאין לוקה דמספקא ליה אי מידי דמימליך עליה מיניה הוא ונראה דלא קשה כלל דדוקא בדלועין דלאו ירק הוא אלא פירי מספקא ליה אבל במידי אחרינא פשיטא ליה דמימליך עליה ומיניה הוא וי"מ דהיינו הא דמשני מי לא מודה ר"ע דצריך לאימלוכי ביה ומן הדין הוא דאינו מינו ולהחמיר אר"ע [דמינו הוא] אבל לא למעול דהאמר לעיל שאינו לוקה ול"נ דא"כ שליח אמאי מעל כיון דמספקא ליה אם מינו [הוי אן] אינו מינו א"כ עשה שליחותו ולכ"נ דודאי הפירוש כך הוא מי לא מודה ר"ע דצריך לימלוכי ביה דבסתם אין השליח לוקה אם אין שואל למשלח אם יחפוץ הילכך במעילה כיון דשליח לא נמלך לא הוי עשה שליחותו ולכך מעל השליח כי נמי הוי מינו לגמרי וקושיא דלמעול בעה"ב נתרץ בע"ה כמו שפירשתי והר"ם היה אומר דלמעול בעל הבית לאו דוקא אלא כלומר לא ימעול שליח וכדפרישית דשמא עשה שליחותו ומשני לא מודה דצריך לאימלוכי כדפרישית.

18. ספר עינים למשפט

ר"ן ד"ה השליח כו' שאני מעילה כו', ולמה לא נאמר בזה הסברא דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שאמעין ויתחייב גם השליח, וצ"ל משום שלא מצינו שפעולה אחת תחייב שני אנשים והבעה"ב ע"כ חייב מטעם גזה"כ וכמו שהזכיר הר"ן, ועוד שבמעילה גם הגורם חייב, ואפשר שבנדון משום אין מועל אחר מועל נגע ביה דכיון דדנינן את בעה"ב כמועל וחיובו חל קודם פעולתו של השליח והוא המתחיל בדבורו והוציאו מרשות ההקדש.

19. הר"ן מסכת נדרים דף נד עמוד ב

מי לא מודה רבי עקיבא דצריך אימלוכי - הלכך לענין מעילת שליח ודאי כיון דצריך אימלוכי ולא ממליך אדעתא דנפשיה קעביד ובעל הבית נמי סמיך דכל כמה דלא מימליך לא יתן להם כבוד הלכך לא עשה שליחותו אבל לענין נדרים כיון דבכלל לישניה הוא דהא מימליך עליהם שליחא נודר אמאי סמיך אלא ודאי בכולהו אסר נפשיה.

20. שערים מצויינים בהלכה

ילדו. וכתב הרמ"א (חור"מ סי' מב סט"ו) מי שמגדל יתום בתוך ביתו, וכתב עליו בהשטר בני או היתום כתב על המגדלו אבי או אמי לא מקרי מזויף וכשר הואיל וגדלוהו ראוי לכתוב כך. ובתשו' חתם סופר (אהע"ז סי' עו) כתב, דאורחא דמילתא אפי' לעלות לתורה עושים כן, והביא ראייה דכתיב (פנחס כו-מו) "ושם בת אשר שרח", וכתב הרמב"ן (שם) דאונקלס תירגם ושום בת אתת אשר שרח. ועכ"פ מגמרא דהכא ודברי הר"ן נמי משמע כן. וראיתי בשו"ת צור יעקב (סי' לג) שלא לקרות בשם המגדלו, כי יצא מזה חששות לענין גיטין. ותמוה דאף שאמר דבר הגון, למה לא העיר ולא הזכיר דברי הרמ"א והחת"ס. ולענין אם יאמר קדיש אחר המגדלו, עי' מש"כ בשמ"ב (סי' כג סק"ט, וסי' כו סק"ד).

שפיר אמר נחמני. פי' הר"ן היינו אביי, וקרי ליה נחמני לפי שנתגדל בבית רבה בר נחמני. איתא במס' מגילה (יג.) כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו

21. דבר יעקב מסכת נדרים דף נד עמוד ב

[א] אמר אביי אפ' תימא ר"ע מי לא מודה ר"ע דצריך אימלוכי איתמר שמעתא קמיה דרבא אמר להון שפיר אמר נחמני - לכאורה קשה דתירוץ אביי הוא פשוט ולמה הוצרך רבא לחזק דבריו. וי"ל דאפשר לחלוק על אביי ולומר מילתא דמימלך שליח אין הכוונה שהוא חייב להמלך, אלא שדרכו להמלך, ואם עשה שליחותו בלי להמלך מיקרי שעשה בשליחות בעה"ב, ושפיר בעה"ב מעל, ולפי אביי מילתא דמימלך שליח היינו שצריך [חייב] להמלך, ולזה הסכים רבא.

22. שערים מצויינים בהלכה

הנודר מן הבשר כו' ומותר בבשר דגים. ומסקינן דלענין נדר תלוי בלשון בני אדם, עי' בר"ן. ועי' בשו"ע (יו"ד סי' ריז ס"ח). ובטור"ז (סק"ט) כתב, דהאידנא דגים אינם בכלל בשר, דאין דרך דמימלך שליח עליה. ובשו"ת מהר"י אסאד (סי' קמג) העיר ממש"כ (בהעלתך יא-ד) "מי יאכילנו בשר... זכרנו את הדגה וגו'", הרי דבלשון תורה גם דגים בכלל בשר, וכן במס' סנהדרין (נט:): שקיל וטרי אי הא דהיה אסור לאדם הראשון לאכול בשר, אם דגים היו בכלל איסור. וכן הר"ן במס' פסחים (קיד.) דן לענין שני תבשילין על הקערה שנוהגין כליל פסח, אי מהני נמי בשר דגים. ובשמ"ב (סי' עב ס"ק יח) כתבנו, דבסעודה שלישית נוהגין דאין אוכלין בשר אבל אוכלין דגים, ובט' ימים קודם תשעה באב נוהגין שאין אוכלין בשר אבל אוכלין דגים.

23. חדושי הרשב"א על מסכת נדרים דף נד/ב

ומאי שנא בשר עוף לת"ק דאסור דממליך עליה שליחא, דגים נמי מימליך נמי שליחא דאי לא משכח בשרא כו'. משמע מדאקשינן דגים ולא אקשינן דגים וחגבים, דלכ"ע חגבים לא מימלך עלייהו שליחא, ולעולם אינן בכלל בשר בכל מקום. ונראה שעל זה סמך הרמב"ם ז"ל שכתב (פ"ט נדרים ה"ו) ובכל מקום הנודר מן הבשר אסור בבשר עופות וקרבים ומותר בחגבים, אע"פ שיש במקצת דבריו בפסק זה דברים שלא נראו לי, שהוא ז"ל כתב שבכל מקום הנודר מן הבשר אסור בבשר עוף ובקרבים, וגבי דגים כתב (שם) כל דבר שדרך השליח להמלך הרי הוא בכלל המין שנאמר לשליח סתם, כיצד מקום שדרכו לשלוח שליח לקנות לו בשר סתם ואומר לא מצאתי אלא דגים, אם נשבע במקום זה או נדר מן הבשר אסור בבשר דגים, ע"כ. ואין נראה כן מן הגמ' שהרי משוה עופות לדגים לגמרי...

24. רדב"ז הלכות נדרים פרק ט הלכה ו

ובכל מקום הנודר מן הבשר אסור בבשר העוף וכו'. הקשו על רבינו שחלק בין דגים לעופות דאילו דגים לא מתסרי אלא באתרא דמימליך שליחא ואילו עופות מתסרי אפילו באתרא דלא מימליך ובגמרא משמע דעופות ודגים שוין הם דאמרינן מ"ש בשר לת"ק דאסיר דעביד שליחא דמימליך בשר דגים נמי עביד שליחא דכי לא משכח בשרא מימליך עלייהו דאמר אי לא משכחנא בשרא אייתי דגים ומיתסרי ומוקמי לה אביי כגון דכייבין ליה עיניה דדגים קשים לעינים משמע דהיכא דלא כייבין ליה עיניה בשר עוף ודגים שוין הן. ויש לתרץ לדעת רבינו דהוה מצי לשנויי דשנא ושנא דבשר עוף לא תלי בהמלכה דשליח כלל אלא בכל דוכתא הרי הוא בכלל בשר ואסיר אבל בשר דגים תלי בהמלכה ובמקום דלא מימליך עלייהו מותר והיינו דתני ת"ק ומותר בבשר

דגים ורשב"ג נמי קתני ומותר בעופות ואין צריך לומר בבשר דגים משמע דעופות ודגים אינם שוים מדקתני ואין צריך לומר בשר דגים ואכ"י קושטא דמילתא משני דאפילו באתרא דמימליך שליח איכא גוונא דדגים שרו כגון דכייבין ליה עיניה לנודר דכל מילי דלא מצוי למיכל לא נדר עליה אלא אדעתא דמידי דמצוי למיכל הילכך עופות אסירי ודגים שרו ושזוהו שכתב רבינו ואם מראין הדברים וכו'. ודוק ותשכח שעלו דברי רבינו כהוגן:

25. שולחן ערוך יורה דעה הלכות נדרים סימן ריז סעיף ה

יא/ מקום שדרכם אם ישלח אדם שליח לקנות לו בשר אומר לו: לא מצאתי אלא דגים, אם נשבע או נדר במקום זה מהבשר, נאסר אף בבשר דגים. וכן כל כיוצא בזה. ובכל מקום, הנודר מהבשר אסור בבשר עופות ובקרבים ובראש וברגלים, בקנה ובלב; ומותר בהגבים.

26. באור הגר"א יורה דעה סימן ריז ס"ק יא

(יא) מקום כו'. דבימי הגמ' היו נמלכין בכ"מ משא"כ עכשיו דאין נמלכין בכ"מ וכ"כ הטור משא"כ בעופות דעדיין נמלכין בכ"מ דלא כהר"נ שתמה על הרמב"ם:

27. מרומי שדה מסכת נדרים דף נד עמוד ב

מ"ש בשר עוף לת"ק דאסור דעביד שליחא דמימליך עליה כו'. מזה יישבנו דעת הרמב"ם ז"ל דבן נח אינו נהרג על אבמה"ח בבשר עוף, משום דבבן נח לא תליא בלשון תורה אלא בלשון בני אדם, ועוף לא מיקרי בשר. מיהו זה אינו אלא לרב, דנפק"ל אבמה"ח בבן נח מדכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. אבל לר"י דנפק"ל מדכתיב אכל תאכל, אין נפ"מ בבהמה ובעוף. ובוזה מתיישב הרבה. ועי' מש"כ בזה באריכות בהע"ש שאילתא ו' אות א' וב':

28. טורי זהב על יו"ד סימן ריז

(י) ואם מראין הדברים כו'. בטור כתב ע"פ הגמרא דאם נדר בימי הקזה אין דגים בכלל הנדר שבלאו הכי לא אוכל אותם ולא הוצרך לידור נדר והיינו ביום ראשון דהקזה דהא אמרו שני לדם דג. ופריך בגמרא דא"כ אפילו עופות נמי נימא הכי דהא אמרו מאן דמקוץ ואוכל בישראל דציפורא פרה ליביה ומשני דאפשר לאכלו על ידי שליחה וע"כ שפיר קאי הנדר עליהו וכתב הרא"ש דשמואל לא אמר דפרח ליביה אלא בצלי ובדרישה תמה דהא הטור ושאר הפוסקים סתמו מזה ועוד דעמא דבר לאכול תרנגולים ביום הקזה וע"כ חילק בין בשר תרנגולים לציפורים ובחנם דחק בזה דדוקא בצלי אין לאכול אפילו תרנגולים ועל הטור לק"מ במה שסתם ולא חילק דמה היה לו לחלק כיון שאפשר שום אכילה בעופות חל עלייהו הנדר ואוסרים בכל גונוי מיהו עכ"פ **יש לתמוה במה דאמרינן התם בגמ' דהקוז דם לא יאכל לא חלב ולא גבינה ולא ביצים כו' והעולם נהגו לאכול ביצים תיכף אחר ההקזה ואפשר דהקזה דידהו הוה קשה טפי שהיו מקיזים דם הרבה:**

29. הר"ן מסכת נדרים דף נד עמוד ב

ולענין הלכה - קיי"ל כרבי עקיבא אף על גב דלא ידעינן אי מחלוקת ואח"כ סתם או סתם ואח"כ מחלוקת אפ"ה הבשר (חולין דף קד) כרבי עקיבא אף על גב דלא ידעינן אי מחלוקת ואח"כ סתם או סתם ואח"כ מחלוקת אפ"ה **נקטינן כוותיה חזא דמחמיר ועוד דהא מפרש בגמ' דמאן דפליג עליה דר"ע יחידאה הוא דהיינו רשב"ג וקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו הלכך הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ובעופות ובדגים כל שלא הקיז דם ולא כייבין ליה עיניה מיהו דוקא באתרא דמימליך שליחא עליהו אבל באתרא דלא מימליך עליה מותר דכל מידי דלא מימליך עליה לאו מיניה הוא וזה שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק תשיעי מהל' נדרים דדגים לא מתסרי אלא באתרא דמימליך שליחא עליהו ועופות מיתסרי בכל דוכתא והוא מן התימה דבגמרא משוינן להו הילכך תרווייהו לא מיתסרי אלא באתרא דמימליך שליחא עליהו וכשלא הקיז דם ולא כייבין ליה עיניה אבל הקיז דם וכייבין ליה עיניה אף על פי שאסור בעופות מותר בדגים מיהו כי אמרינן דמותר בדגים כשהקיז דם וכייבין ליה עיניה לא שוו אהדדי דכשהקיז דם לא שרי בדגים אלא דוקא באוסר בשר על עצמו ליום ההקזה בלבד דכי האי גוונא אין דגים בכלל משום דבלאו הכי לא אכיל מינייהו ההוא יומא אבל אי אסר עליה בשר שמנה ימים או יותר דגים בכלל דאע"ג דלא איצטריך למסרינהו לההוא יומא משום אינך יומי אסרינהו ובדכייבין ליה עיניה אינו כן דאפילו באוסר לשלשים יום או יותר אין דגים בכלל שאין לומר שמפני הימים האחרים נדר שהרי אינו יודע מתי יתרפא שיצטרך לאסור דגים עליו הרשב"א ז"ל ולי לא שרי בדגים אלא אי נדר יומי דמוכחי לפום מאי דכייבין ליה עיניה דבלאו נדרא לא אכיל מינייהו.**

ומסתברא - דבשר מליח אפי' ביומא דהקזה אסור דנהי דאין מקיזין על בשר מליח כיון דבשר ממש הוא ולא צריך שליחא לאמלוכי עליה כדגים מיתסר דיומא דהקזה לאו הוכחה מעליא הוא הלכך לא מהני אלא למידי דצריך שליחא מיהא לאמלוכי עליה כדגים אבל לגבי בשר מליח לא הוי הוכחה דאי לא תימא הכי אדקתני מותר בבשר דגים ליתני נמי ובבשר מליח דהוי רבותא טפי אלא ודאי כדאמרינן ולענין חגבים בכל דוכתא שרו דלא ממליך עלייהו שליח כלל מדאמרינן דגים נמי עביד שליחא דממליך עלייהו ולא אמר דגים וחגבים וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק הנוזר שבכל מקום מותר בחגבים.

30. דבר יעקב מסכת נדרים דף נד עמוד ב

[ה' ר"ן ד"ה ולענין הלכה וכו' וזה שלא כדברי הרמב"ם שכתב בפ"ט מהל' נדרים דדגים לא מתסרי אלא באתרא דמימליך שליחא עלייהו ועופות מתסרי בכל דוכתי והוא מן התימא דבגמ' משוינן להו - השלמי נדרים מביא תשובת מהרי"ק שמתרץ שהרמב"ם לומד שהסוגיה בחולין חולקת על הסוגיה כאן, ופסק כסוגיה בחולין.
והגר"א [סימן ריז - יא] תירץ שבזמן הגמ' היה לדגים ועופות דין שוה, אבל בזה"ז נשתנה הדין, משום שעל עופות נמלכים במשלח בכל מקום, ודגים יש מקומות שנמלכים ויש מקומות שלא נמלכים.

31. שלמי נדרים מסכת נדרים דף נד עמוד ב

בר"ן ד"ה ולענין הלכה כו' וזה שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ט מהל' עוף דדגים לא מתסרי אלא באתרא דמימליך שליחא עלי' ובעופות מתסרי בכל דוכתי, והוא מן התימא דבגמ' משוינן להו עכ"ל. **במהרי"ק** סי' קעו כתב ליישב דהרמב"ם אזיל בתר סוגית הש"ס דחולין ריש פ' כל הבשר, דמוכח שם דלרב אשי דבשר עוף אסור לבשל בחלב מדרבנן, ובבשר דגים לא גזרו רבנן לבשל בחלב. ומאיזה טעם גזרו בעופות יותר מדגים, אי אמרת דלענין המלכת השליח שווים הם ואין חילוק בין עופות לדגים אלא דוקא בדכאיב לי עינא' וביומא דהקזה, פשיטא דהחילוק הנ"ל אינו מעלה ומוריד לענין איסור בב"ח שנאמר דמאותו טעם גזרו יותר בעופות יותר מבדגים. אלא ודאי צ"ל שהם חלוקים בעצמותם דעופות הם טפי בכלל בשר מדגים בסתם מקומות ומש"ה גזרו בעופות יותר מבדגים, ולהכי נישנית ג"כ בחולין שם הך בבא דהנודר מן הבשר מותר בדגים וחגבים לפרושי רישא דכל הבשר אסור לבשל בחלב, אפי' בשר עוף חוץ מדגים וחגבים. עיין שם באורך.

ורבינו הגר"א ז"ל בביאור לשו"ע סי' ריז ס"ק יא כתב דבזמנינו נשתנה הדין מבזמן הגמ', דבזמן הגמ' הי' המלכת עופות ודגים שוה, משא"כ בזמנינו על העופות נמלכין בכל מקום ובדגים לא כל המקומות שווין אלא יש מקומות דמימליך עלייהו ויש מקומות שאינם נמלכים על דגים ואינם בספק כלל להשליח לקנות דגים תחת בשר כו', ע"ש שכתב דלא כהר"ן שתמה על הרמב"ם. ובשיטה מקובצת הקשה על הרמב"ם למה הביא דין דדגים סתם ולא חילק בהם בין היכי דהקיז דם או לא, ובין דכייבין לי' עיניו בשעת הנדר או לא כייבין לי' כמו שחילקו בגמ'. ואפשר לומר דהקזה שהי' בזמן הגמ' הי' קשה טפי שהיו מקיזים דם הרבה. וכה"ג מתרץ הט"ז בס"ה הנ"ל, מה שהעולם נוהגין לאכול ביצים תיכף אחר ההקזה ובגמ' אמרו הקיז דם לא יאכל ביצים כו' ומחלק כנ"ל. וכן יש לומר בכאב העינים דדרכי הרפואה נשתנו בזמן הרמב"ם מבזמן הגמ', והרמב"ם שהי' רופא מומחה וגדול וידע היטב שדרכי הרפואה שבזמנו נשתנו מבזמן הגמ' לכן השמיט כל זה.

ובס' לחם משנה מיישב דברי הרמב"ם דהגמ' דמקשה מ"ש בשר עוף כו', משום דבעי למימר דדברי הת"ק אתי אפי' לר' יוסי הגלילי דסובר דבשר עוף בחלב מותר אפי' מדרבנן (חולין דף קד), אבל לדידן דקיי"ל כר"ע דבשר עוף בחלב אסור ליכא קושיא כלל, דבשר עוף אף דלא מימליך עלי' שליח, אסור כשנודר מן הבשר משום דאיקרי בשר לענין בב"ח ע"ש. ובזה מיושב היטב במאי דלא פריך הגמ' מכבד דמוקדם בברייתא בדברי ת"ק לבשר עוף, ולפרוך מ"ש כבד משום דמימליך שליחא עלי' כדלעיל, דגים נמי מימליך שליחא עלי'. אלא דמשום דמכבד פשיטא דליכא למיפרך דהא לכו"ע כבד בכלל בשר לענין בב"ח. ומכאן יצא להרמב"ם לשנות דין עוף ממ"ש בגמ', משום דהוא נקיט אליבא דהלכתא דקיי"ל בשר עוף בחלב אסור:

1. קובץ אור ישראל ניסן תשס"ט-מצות שמחת יום טוב בזה"ז

הסבר שיטת הרמב"ם: שאר מיני שמחות

והשאגת אריה (סה) הסביר את דברי הרמב"ם ע"פ הר"ן... והשאגת אריה הסביר: מצות שמחה שנצטוונו ברגל אינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח בי"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח ולא דמי לשאר מצות ששוין בכל אדם העשיר לא ירבה והדל לא ימעט אבל השמחה זו כל אדם ואדם מחוייב לשמוח כפי יכולתו ולפי רוב עושרו וכן אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן וה"נ קטנים ... אם יש יכולת בידו להביא שלמים ברגל חייב בהן נוסף על כל שאר מיני שמחות כיון שמצינו בהן שמחה אבל אם הוא טמא או בזה"ז שא"א בשלמי שמחה הרי הוא יוצא ידי חובתו בשאר מיני שמחות שיש יכולת בידו לקיימן וסגי ליה בהכי.

כלומר, שהחייב שמחה הוא לשמוח כל אחד כפי יכולתו והכל תלוי על האדם ובמה משמחו. לכן יש חילוק בין חיוב שמחה באנשים וחיוב שמחה בנשים. כיון שיש דברים שמשמחים את האנשים ואינם משמחים את הנשים, וכן להיפך, המצוה של שמחת יו"ט מקויימת באופנים שונים.¹ אך יש חיוב נוסף של מצות שמחת יו"ט לאכול את השלמי שמחה והטעם הוא מפני שהתורה כתבה את החיוב של 'ושמחת' אצל השלמי שמחה. אבל אם אינו יכול לאכול את השלמי שמחה מאיזה טעם שיהיה, עדיין חייב לשמוח כפי יכולתו ולשמח את עצמו בשאר דברים.

והשאגת אריה הביא ב' ראיות ליסוד זה:

בביצה (ז): מבואר שהיו אמוראים שלא היו רוצים להחמיר כ"כ בהלכות כיסוי הדם ביו"ט משום חשש שיגרור אנשים למנוע משמחת יו"ט. ומבואר שהיו חוששים אף בזה"ז (שאמוראים אלו לא היו פוסקים על זמן המקדש אלא על זמן הזה) שאם היו מחמירים בהלכות כיסוי הדם, ההמון עם לא היו שוחטים העופות ועל ידי זה לא היו יכולים לקיים מצות שמחת יו"ט כפי יכולתם. ואם מצוה זו אינה אלא מדרבנן, לא היו חוששים כ"כ שימנע משמחת יו"ט.²

במועד קטן (יד): איתא "אבל אינו נוהג אבילותו ברגל שנאמר ושמחת בחגך אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד." כלומר, שמחת יו"ט שהיא מצוה של הרבים דוחה את האבילות שהיא מצוה של היחיד. ויש כמה ראשונים (עיין בב"י יו"ד ס' שצט) הסוברים שאבילות יום ראשון דאורייתא היא. א"כ איך אפשר שתבוא מצוה דרבנן של שמחת יו"ט ודחי מצוה דאורייתא של אבילות. אלא ודאי שמצות שמחת יו"ט בזמן הזה היא דאורייתא, ולכן אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד.

ועיין בתורה תמימה (דברים טז:יד) שהעיר שהברייתא (בפסחים) לא כתבה שא"א לקיים מצות שמחת יו"ט אלא בבשר שלמים. וכתב:

ולי נראה דעיקר הכונה שאין שמחה אלא בבשר, והשלמים אינם רק אמצעי לאכול בשר קודש אבל אין ה"נ דאם אין בשר קודש החיוב לאכול בשר חולין, יען דבודאי אין הענין יוצא מידי פשוטו שהבשר פועל על הגוף להתעורר לשמחה, דאל"ה לא הו"ל להגמרא לומר אין שמחה אלא בבשר אלא אין שמחה אלא בשלמים.

כלומר, שלשון הברייתא היא "בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר." הברייתא רק כתבה שאין שמחה אלא בבשר ולא כתבה שאין שמחה אלא בשלמים. והכוונה היא שעיקר מצות שמחת יו"ט היא בבשר מכיון שהפסוק הזכיר את החיוב שמחה בנוגע לאכילת בשר שלמים. אמנם, השלמים אינם עיקר המצוה אלא האמצעי לקיים מצות שמחת יו"ט באכילת בשר. ובזמן הבית שיש את האפשרות לקיים מצוה זו ע"י אכילת

¹ נראה שאין הכל תלוי על האדם, שא"כ מי שאינו נהנה מאכילת בשר פטור מאכילת שלמים, ולא משמע כן בשאג"א.

² עיין בשו"ת יחיה דעת (חלק ו' ס' לג) שכתב שמי שקשה לו לאכול בשר בהמה, אפשר לו לקיים מצות שמחת יו"ט ע"י אכילת בשר עוף. והביא ראה מגמ' זו, שמבואר שיש שמחת יו"ט באכילת עוף.

בשר קודש, ודאי עדיף שיעשה כן. אבל אם לא היה לו בשר שלמים, עדיין יש מצוה של שמחת יו"ט ע"י אכילת בשר חולין. אמנם, תירוץ זה אינו מסביר לנו למה יש חיוב בזמן הזה ביין, ויבואר להלן.

ועיין במו"ז (ח"ז ס' קיא) שכתב שאף שיש קיום מצות שמחה בשאר מיני שמחות, מ"מ מצוה מן המובחר היא לעשות ע"י בשר שלמים שע"ז יכול לשתף הנאה רוחני עם הנאה גשמי. אבל אם אי אפשר לאכול בשר שלמים, עדיין יש קיום ע"י אכילת בשר של חולין...

2. שו"ת יחזה דעת חלק ו סימן לג

שאלה: האם בזמן הזה יש מצות שמחה מן התורה ביום טוב על ידי אכילת בשר ושתיית יין?

...

בסיכום: גם בזמן הזה מצוה מן התורה לקיים מצות שמחת בחגך באכילת בשר ושתיית יין, וכדעת הרמב"ם (בפרק ו' מהלכות יום טוב הלכה יח). ואף על פי שעיקר המצוה בבשר בהמה, מי שאינו יכול לאכול בשר בהמה מטעמי בריאות או כשרות, יכול לקיים מצות שמחה בבשר עוף. ומצוה לשמח את הנשים בראוי להן, דהיינו בגדים ותכשיטים נאים, ואת הקטנים בראוי להם, בקליות ואגוזים מגדנות וממתקים, וכמו שכתב הרמב"ם שם. (ומקורו בירושלמי פסחים פרק י' הלכה א'). וכן פסק מרן בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תקכט סעיף ב').

[ונסיים בלשון הזהב של הרמב"ם שם: וכשהוא אוכל ושותה בחג, חייב להאכיל גם לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, (שהמשמח לב אומללים אלו, דומה לשכינה, שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים, הרמב"ם סוף פרק ב' מהלכות מגילה). אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה יחד עם אשתו ובניו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה, אלא שמחת כריסו, ושמחה כזו קלון היא להם, ועל זה נאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. וכן הוא בזוהר הקדוש פרשת יתרו (דף פח ע"ב). ע"ש].